Humanist

30-22
Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
1 december 1975

Erich Fromm 75 jaar

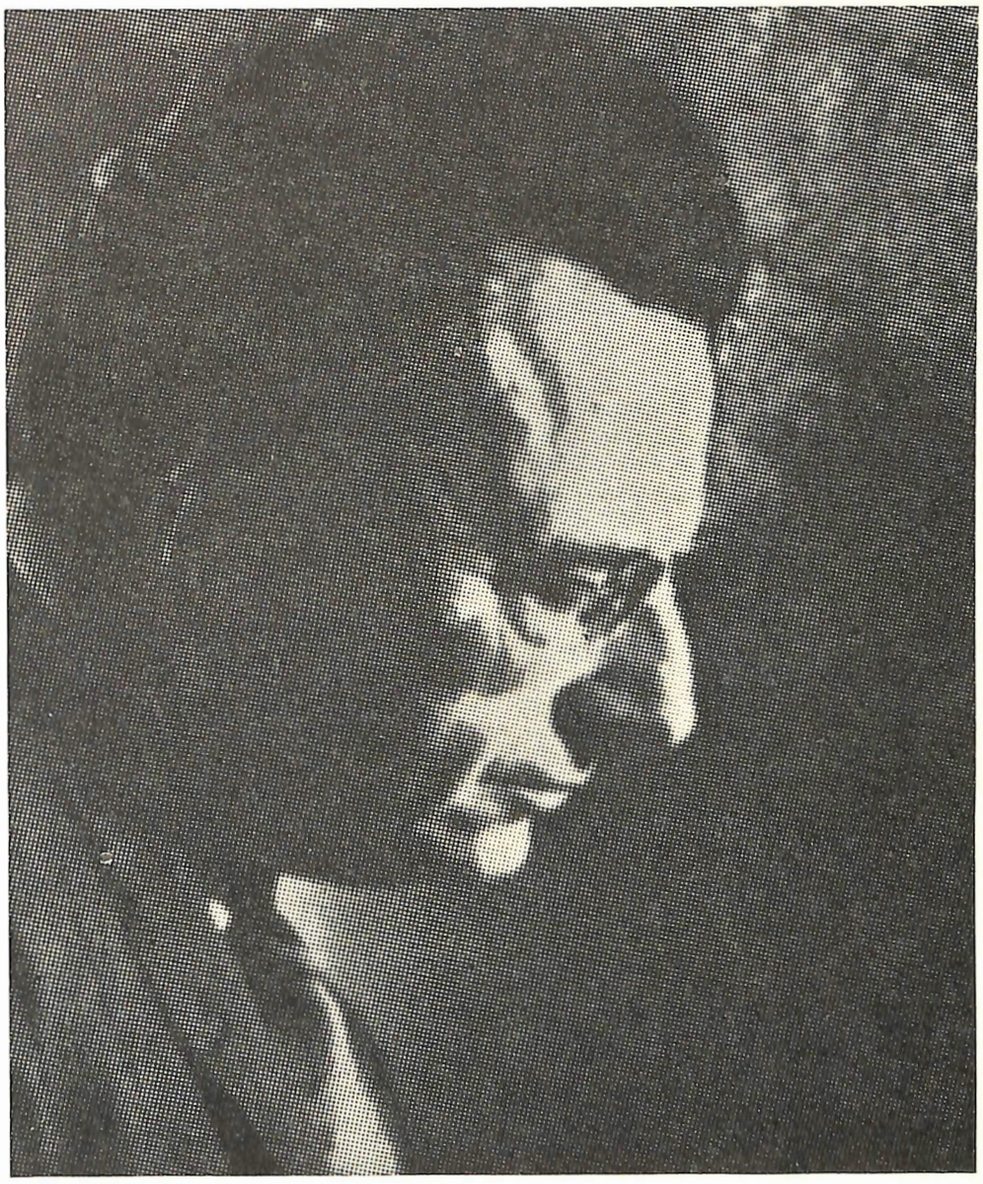

Erich Fromm

Erich Fromm is dit jaar vijfenzeventig jaar geworden. Hij is een wereldberoemd psycholoog uit de School van Freud. In zijn leven heeft hij duizenden patiënten behandeld — maar hij betekent veel méér. Hij heeft een lange rij boeken geschreven met pakkende titels: „Angst voor de vrijheid", „De zelfstandige mens", „De gezonde samenleving". Naast psychologie heeft hij sociologie gestudeerd want hij begreep al vroeg dat de mens pas begrepen kan worden in de omstandigheden waarin hij leeft en werkt en zich voortplant. Hij heeft er naar gestreefd de denkbeelden van Freud te combineren met de denkbeelden van Marx, om op die manier begrip te ontwikkelen voor de mens in zijn situatie en een visie te ontwerpen op een samenleving waarin mensen zich breder en beter kunnen ontplooien.
Erich Fromm is een uitgesproken humanist.
Dit neemt niet weg dat hij de inzichten in de godsdienst in belangrijke mate heeft verrijkt. Hij zocht achter de symbolen naar de waarheid; zijn methode van denken is streng wetenschappelijk — maar in eerste instantie wil hij goed luisteren, goed kijken, goed waarnemen. Hij luistert naar de klanken achter de woorden, hij zocht naar wat er om gaat in zichzelf en in zijn medemensen. De waarheid die daar ligt tracht hij aan het licht te brengen. Want zijn standpunt is: alleen de waarheid kan ons vrij maken.

Het is duidelijk dat het humanisme van Fromm geen roze optimisme is. Hij is een realist. De katastrofe, die ons in dit industriële tijdvak voortdurend bedreigt, ziet hij goed en duidelijk voor ogen. Maar van zijn levensovertuiging uit koestert hij de hoop op de krachten van de mens. Dat kan men een utopie noemen, maar het is een vastberaden voornemen om onophoudelijk te blijven werken.
Fromm heeft zijn hele leven besteed aan het dóórlichten van wat er in de mens leeft aan krachten die op de afbraak en die welke op de opbouw gericht zijn. Daarbij stelde hij vast dat de mens een samengesteld geheel is — een systeem, zoals hij zegt. En, voegt hij er aan toe, het geheel van de mens is méér dan de optelsom van alle onderdelen. De verhouding der krachten maakt de mens tot wat hij is en vooral: tot wat hij worden kan.
De indruk die van zijn schrijven uitgaat is: dat de mensen elkaar in de waarachtigheid kunnen vinden. Daartoe moeten de mensen uit hun isolement bevrijd worden door oprecht en onverschrokken de waarheid over zichzelf en over elkaar te zoeken. Alleen mensen die op weg zijn naar die vrijheid zijn in staat een samenleving in te richten waarin de grote idealen van het humanisme de kans krijgen zich te realiseren: verdraagzaamheid en gerechtigheid.

P.S.

In deze Humanist:

- Ontwikkelingshulp op humanistische grondslag: geen liefdadigheid en indoctrinatie, maar steun en stimulans tot zelfwerkzaamheid. Over het werk van HIVOS (Hum. Instituut voor Ontwikkelingssamenwerking) en ABAL (Afzetbevordering van artikelen uit land in ontwikkeling).
- In de rubriek Brieven: reakties op het ontwerp van Ico van der Willik voor Humanistisch Perspectief. „Omgang met en eerbied voor plant en dier".
- Over een bijzondere serie radio- en t.v.-uitzendingen op pag. 6.

Hoofdbestuur

Dit bericht komt uit twee vergaderingen: die van 31 oktober en die van 7 november. Het was nodig, mede met december in zicht wanneer er een vergadering uit zal vallen, een keer extra te vergaderen.

Er was weer veel te rapporteren uit afzonderlijke takken van dienst. Daarin viel een telkens terugkerend thema te ontdekken: tekort aan mankracht (door gebrek aan geld). Het bleek bovendien een vicieus thema te zijn, doordat het tekort de neiging heeft zichzelf te versterken. Dat gaat als volgt: **waar het tekort zich voordoet geraakt men overwerkt, en dat betekent dan uitschakeling voor geruime tijd van ook nog de schaarse mankracht.** Bij de Dienst Strijdkrachten kunnen er drie man bijbenoemd worden. De voordracht voor de minister is opgemaakt. Een zucht van verlichting, want men had daar met de vicieuze werking van het tekort te maken gehad. Misschien dat die dienst zich daar nu eindelijk aan zal kunnen ontrekken.

Verder bij de dienst strijdkrachten: De serie Oriëntatieboekjes stopt. Te duur geworden en er moet nodig recordermateriaal aangeschaft worden voor de raadslieden. Verder wil de marechaussee wel eens weten wat er op het Vormingscentrum voor de Humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten gebeurt. Grapje vermoedelijk van ergens een commandant. Als er iets te verantwoorden is dan alleen via het hoofdbestuur aan de minister en niet aan de marechaussee. Dat is duidelijk gemaakt.

Enige tijd geleden was aan de orde dat het Humanistisch Opleidings Instituut veel meer werk oplevert dan een kracht voor halve werktijd (in die halve tijd) aankan. Welnu bij de Geestelijke Vorming en Verzorging is dat ook zo. Daar is nu van der Hulle voor enige tijd uitgeschakeld zodat het met hem begonnen centrale werk aan de geestelijke verzorging in zieken en bejaardenhuizen weer niet geheel de aandacht kan krijgen die het nodig heeft. Van der Hulle moet zich daar zelf geen zorgen om maken. Hij moet beter worden en er wordt zo goed mogelijk voor hem opgevangen. Maar intussen laat ook dit weer eens zien hoe wij werken. We zouden hartgrondig willen dat het allemaal eens wat degelijker kon worden opgezet. **En als om te beginnen die inflatie maar eens stopte en telkens weer gaat bedreigen wat we een of twee jaar tevoren hebben opgezet.**

Overigens in de Geestelijke vorming en verzorging. Er wordt getracht de huwelijksbemiddeling uit te bouwen tot een relatiebemiddeling. Dit levert wel moeilijke gesprekken op met sommige confessionele partners in het Landelijk Centrum voor Huwelijkscontacten in De Bilt. Net als voorheen in de huwelijksbemiddeling: het tiert er welig van de beunhazerij in de ruimere relatiebemiddeling.

We moeten ook af op een derde volledig door de Overheid gesubsidieerde Vormingswerker, want Albert Nieuwland (als vrijwilliger) gaat minderen en het werk neemt ook hier toe. Verder gaat Paul Kruijswijk ons geheel verlaten; dit in plaats van half, zoals eerder gemeld. Hierdoor komt er een vacature voor een volle plaats voor Centraal Geestelijk Raadsman.

De taakgroep Gemeenschappen kwam met een nota „Plan de Campagne voor de ondersteuning en activering van Gemeenschappen". Het advies van De Leede luidde evenwel: het moet ook uitvoerbaar zijn, en geef het organisatiesecretariaat er dan maar een man bij. Ook hier dus weer dat nare thema van het eeuwige en tureluursmakende gebrek aan geld.

We stappen nu maar van dit thema af en melden nog wat andere zaken. Er is een nota Gijzelingen aanvaard. Het hoofdbestuursstandpunt in deze zaak is daar duidelijk in neergelegd en dat gaat om te beginnen naar de ministerraad. Verder komt het in de pers en in volle lengte in de Humanist. In dit blad zal men er dus verder over kunnen lezen.
Uit het Humanistisch Perspectief was aan de orde: de democratisering van structuren. Rood had hiervoor een tweede lezing gemaakt. Maar een derde blijkt toch nog wenselijk.

Tenslotte: we gaan er een Stichting bij krijgen. De Humanistische Stichting voor Bewindvoering en Beheer. Hierbij gaat het om vermogensbeheer ten behoeve van mensen die dat zelf niet meer kunnen doen, alsmede om te kunnen optreden als uitvoerder van testamentaire beschikkingen (executeur testamentair). Het bestuur van de Stichting Steunfonds Praktisch Humanisme te Amersfoort. (U weet wel die mensen van giro 6168) wordt ook het bestuur van de nieuwe stichting. Dit bestuur telt enkele deskundigen op het gebied van vermogensbeheer, doch wil gaarne consulenten in den lande aantrekken als er daartoe aanleiding ontstaat door de omvang van in beheer genomen vermogens en van testamentaire executies.

A. J. W.

Humanist

eindredakteur: Jetske Mijs.
Druk: Lumax, Utrecht.
Redaktie-adres: Hum. Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Tel. (030) 31 81 45.

Abonnementsprijs voor niet-leden: *f* 18,— per jaar t.n.v. Humanistische Pers, postgiro 58, Utrecht.

Een zorgeloos middagje (2e bedrijf)

„Wat lees ik," zei mijn vriendin door de telefoon, „doen wij zo lelijk met bejaarden? dat had ik achter onszelf nooit gezocht."
„Nee," zei ik, „ik ook niet. Ik lees 't ook net hier in de Humanist." Naar waarheid, want ik had net de reactie van een zekere mevrouw Venstra uit Zwolle gelezen, die kritiek had op mijn beschrijving van een bejaardenclubmiddag, die enigszins anders verlopen was, dan we ons hadden voorgesteld. Nu komt dat wel meer voor. Niet veel gelukkig, maar soms valt een voordracht wat langdradig uit of het onderwerp van een lezing boeit de mensen niet of de vertoonde dia's vallen tegen en aangezien het in de loop der jaren zo gegroeid is, dat mijn vriendin altijd een nogal uitvoerige begin-speeche houdt, ligt voor mij iedere vrijdagmiddag weer de taak klaar om aan het eind de gevoelens van allemaal in een gezellig dank-praatje te verpakken, zodat iedereen toch weer lachend de deur uitgaat. Soms is dat met het zweet in de handen, want die gevoelens liggen doorgaans duimendik op de gezichten te lezen. Er is, geloof ik, nauwelijks een kritischer publiek te vinden, dan bejaarden. Gelijk hebben ze, daar niet van, maar dat houdt ook in, dat als een bepaalde optredende meneer of mevrouw niet in goede aarde gevallen is, je bij een volgend bezoek van zo iemand met een half lege zaal zit. De clubleden komen voor zo'n middag door weer en wind hun huis uit, ze trotseren er storm en regen voor, maar dat wil niet zeggen, dat ze zomaar klakkeloos alles accepteren, omdat ze toevallig bejaard zijn.
„Hebt u de bejaarden zelf gevraagd, hoe ze die middag hebben gevonden?" vraagt mevrouw Venstra. Nee, mevrouw, dat hebben wij niet gevraagd, dat hebben de zangeressen zelf gedaan. Dat zijn namelijk twee alleraardigste dames, die al tien jaar lang een paar keer per club-seizoen onze gasten zijn. Hun repertoire van herdersliedjes en van minnekozende jongeren met bloemenkransen in 't haar en veel onbekende liederen, ligt onze club minder, dan het meer bekende en vrolijker werk, dat andere zangers brengen, maar toch is dat nooit een probleem geweest. We verwachtten dan ook, ik schreef het al, een zorgeloos middagje. Deze keer gold het echter een experiment: haast allemaal onbekende duetjes, fijn gezongen, maar bij de steeds stijgende temperatuur in die te kleine zaal, mateloos slaapverwekkend. Menig grijs hoofd, het onze incluis, zakte uitgeput voorover. We wisten niet, hoe we zitten moesten om wakker te blijven.
Toen hebben een paar clubleden na afloop op de vraag van een van de zangeressen hoe ze 't gevonden hadden, in zeer welgekozen, welwillende, maar absoluut niet mis te verstane woorden te kennen gegeven, wat ze ervan dachten. Ik kon ze wel zoenen van dankbaarheid. „Je beleeft leuke en minder leuke verrassingen," zegt mevrouw Venstra. Ja, dat weten we. De minst leuke verrassing is, als degeen, die moet optreden, niet verschijnt. Dan kijken om twee uur zo'n zestig paar ogen je afwachtend aan. En daar sta je dan. Met niets. Tot vier uur. Dan is 't improviseren geblazen en als de club dan zegt, dat ze tóch een enige middag hebben gehad, betekent dat voor ons meer dan de hoogste koninklijke onderscheiding.
Misschien wil mevrouw Venstra eens een middagje komen kijken.

Ans Spigt

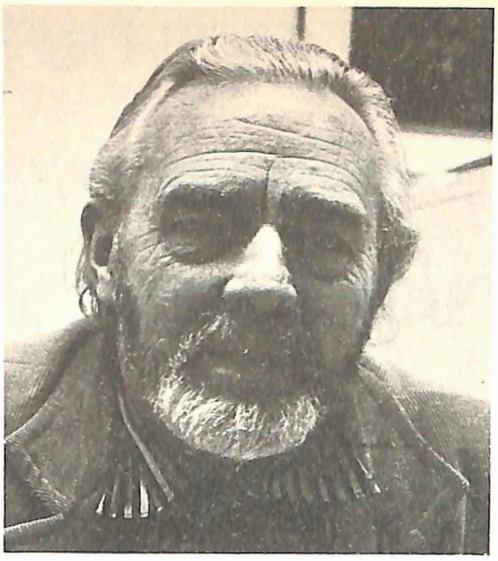

Adriaan Visser van het Humanistisch Thuisfront

Het humanistisch thuisfront verkeert in financiële nood

Een thuis voor soldaten

Al meer dan 100 jaar geleden kwam men op het idee dat soldaten naast hun opleiding ook in de gelegenheid moesten worden gesteld om ontspanning en godsdienstoefening te krijgen. In 1940 hadden de rooms-katholieken al 37 militaire tehuizen en de protestanten ook enkele tientallen.

Het duurde tot 1954 voor de eerste tehuizen voor buitenkerkelijken werden opgericht. Eerder waren er wel humanistische raadslieden werkzaam voor de buitenkerkelijken, ze werden (niet altijd van harte) toegelaten in de confessionele tehuizen.

Tussen 1954 en 1969 werden met hulp van de regering vier humanistische tehuizen gebouwd, respektievelijk in Nunspeet, in 't Harde, in Havelte en in het duitse Seedorf.
De Stichting Humanistisch Thuisfront (in 1948 opgericht als Thuisfront Humanitas) vestigde zich in Amersfoort en begon daar met de organisatie en exploitatie van deze tehuizen. Ondanks overheidssteun waren er al vanaf het begin enorme financiële problemen. Het verkrijgen van gelden uit andere bronnen is steeds een zaak van het hoogste belang geweest. Het bedrijfsleven verleende regelmatig steun, maar deze bijdragen liepen van jaar tot jaar terug in verband met fusies en algemeen slechte ekonomische omstandigheden.

Ook de aktie die het Humanistisch Thuisfront dit jaar weer organiseerde om geld bijeen te brengen, leverde minder op dan vorig jaar.

Kortom, het Humanistisch Thuisfront verkeert nu in ernstige financiële nood, er is — om maar wat te noemen — aan onderhoud en reparatiekosten van de genoemde tehuizen een achterstand van zo'n 124.000 gulden!
De subsidie van de overheid werd in 1968 vastgesteld en is sindsdien nooit aangepast (dus verhoogd), terwijl de kosten van exploitatie en onderhoud sindsdien 250% zijn gestegen.

Een en ander is voor Adriaan Visser, die al sinds 3 jaar aan fondsenwerving doet voor het Humanistisch Thuisfront, aanleiding geweest om te gaan praten met politieke partijen. Hij vindt dat de overheid wel iets aan het humanistisch werk voor militairen heeft goed te maken.

Begin december wordt de Defensienota in de Kamer behandeld, wellicht zullen de benaderde politici (Keja van de VVD, de Vries van de PvdA en Wolff van de CPN) dan een goed woordje voor het Hum. Thuisfront kunnen doen.
Want het is hard nodig dat de tehuizen worden opgeknapt. Er zijn lekkages en gebreken door slijtage van de systemen voor verwarming, riolering, verlichting en koeling. De gebouwen die 21, 16, 11 en 7 jaar oud zijn, hebben over het algemeen versleten dakbedekking en het houtwerk moet nodig geverfd worden.
Bij het tehuis in het duitse Seedorf, dat verreweg het drukst bezocht wordt, treden ernstige gebreken op aan het prefab houten gebouw.

Door de slechte financiële positie, sinds 1970 een onrustbarend jaarlijks nadelig saldo van duizenden, werd men nu genoodzaakt een deel van het effektenbezit te verkopen ter grootte van nominaal *f* 38.000. Tevens is er een lening aangegaan.
Niet alleen Adriaan Visser meent dat het instandhouden van een zinvolle vrijetijdsbesteding voor militairen, zeer belangrijk is. Ook de overheid heeft zich daarover meerdere malen uitgesproken; de laatste hoop is dan ook gevestigd op de aandacht die politieke partijen voor dit probleem zullen vragen bij de behandeling van de Defensienota begin december.

Waar bestaat die zinvolle vrijetijdsbesteding voor militairen uit?
Een jaarprogramma, ook gebaseerd op de wensen van de bezoekers, noemt onder meer dam-wedstrijden en instruktieavonden, informatie- en gespreksavonden over seksualiteit, over politiek, over homofilie en andere relatievormen, informatie over alkohol- en druggebruik, literaire manifestaties, muziekavonden, tentoonstellingen van beeldende kunst, kunstnijverheid en ambachten en filmvoorstellingen.
Een filmprojector en een video-apparatuur (vooral bestemd voor Duitsland, zodat nederlandse t.v.-programma's vertoond kunnen worden) staan nog op de verlanglijst van het Humanistisch Thuisfront.

Wie meer wil weten over het werk van de Stichting, wie geld wil storten of anderszins wil helpen, het adres is: Weteringschans 251, Amsterdam.

Gijzelingen

In de vorige Humanist (15 november) werd de nota „Overwegingen inzake gijzelingen" afgedrukt. Deze nota werd toegestuurd aan de Raad van Ministers, begeleid van de volgende brief:

Mevrouw, Mijne Heren, ...

Het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond meent dat organisaties ener levensovertuiging bij gelegenheden van landsproblematiek, die een wezenlijk zedelijk aspect van ons bestaan raken, niet mogen schromen de regering hun visie — in de vorm van een advies — duidelijk kenbaar te maken.

Met betrekking tot het benauwende vraagstuk van de gijzelingen heeft het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond zich sinds enkele maanden diepgaand beraden. In bijgaande nota, naar de inhoud waarvan wij U kortheidshalve mogen verwijzen, zijn de overwegingen en conclusies van dat beraad omschreven.

Wij hebben geconcludeerd dat er op zedelijke gronden een grens gesteld moet worden aan de bereidheid van een regering tot akkorderen met gijzelende terroristen. Die grens wordt overschreden indien voor de criminele wensen van de daders wordt gecapituleerd en het hun wordt toegestaan vrijelijk aan rechtstoepassing te ontkomen.

In dier voege ondersteunt het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond op zedelijke gronden Uw bevoegdheid in deze tot eventueel radicale rechtsuitoefening eventueel onder gebruik van dwang en geweld.

Met verschuldigde gevoelens,

namens het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond,
w.g. W. C. Fiege, directeur.

Geen lie maar st

Wie Bob Waisfisz voor het eerst ontmoet, krijgt de indruk dat hij een man is die met duizend-en-een dingen bezig is, tijd te kort komt maar toch opgewekt blijft. Iemand die van zijn werk houdt. Wie Bob Waisfisz vraagt hoe hij als directeur bij HIVOS kwam, en waarom hij ABAL (Stichting afzetbevordering van artikelen uit landen in ontwikkeling) oprichtte, merkt dat hij graag praat, en snel en veel. Vooral als het over dat werk gaat. Uit de geschiedenis van zijn loopbaan blijken meer karaktertrekken: iemand die precies weet wat hij wil en die daarom wel eens als „lastig" ervaren wordt, zoals hij zelf zegt.

Bob Waisfisz . . . directeur . . . zonder scheiding in het haar en zonder stropdas.

„Ik wilde altijd al in het ontwikkelingswerk" vertelt hij als we na een bezoek aan het NIVOS-ABAL-kantoor in Den Haag per trein reizen naar Amsterdam. „Al voordat ik economie ging studeren. Daarom heb ik daarnaast ook sociologie en culturele antropologie gedaan. Ik ben begonnen als leraar maar kwam al snel terecht bij het ILO (International Labour Office) die me uitzond naar Turkije en Libanon. Maar ik deed geen leuke dingen, ik moest schrijven over hoe coöperatie-statistieken kunnen worden toegepast. Dat vond ik eigenaardig, over dingen schrijven waarmee ik geen enkele ervaring had. Na Libanon kon ik naar Peru, maar dat zou weer een administratieve baan worden. Ik heb toen gezegd dat ik voor 50 procent in het veld wilde werken en dat er reisgelden daarvoor beschikbaar moesten zijn. Ik vind mezelf daarvoor meer geschikt dan voor alleen maar administratief werk. Maar een meneer van het ministerie werd boos en zei: U bent alleen geïnteresseerd in uw eigen heil. De discussie was gesloten, Peru ging niet door en ik was werkloos."
In een groot commercieel bedrijf hield Waisfisz het een half jaar uit; hij leerde er veel dingen waar hij nu wat aan heeft.

Twee-en-een-half-jaar geleden belandde Bob als directeur bij HIVOS via een sollicitatie.
„Ja, twee-en-een-half jaar zit ik hier al; ik heb het nog nooit zo lang ergens uitgehouden. De eerste week wilde ik eigenlijk al weg, de sfeer lag me niet helemaal. Maar ik dacht toch, laat ik het maar proberen. Al meteen heb ik gezegd dat ik import uit ontwikkelingslanden op touw wou zetten, maar het heeft nog heel wat voeten in de aarde gehad voor het zover was. Wat betreft HIVOS dacht ik: het eerste wat ik moet doen is het uit zijn isolement halen. En dat is ook aardig gelukt. Nee, niet via publiciteit, dat kan ik niet. Maar gewoon door allerlei mensen op te zoeken en er gezellig mee te praten. Mijn voorganger, Rob Sorgedrager heeft trouwens knap werk gedaan: van HIVOS een organisatie gemaakt met een heel eigen geluid. Ook het idee van ons leningensysteem is van hem.
Mijn pleegouders vonden het wel prachtig dat ik nu ineens directeur was; maar mijn zoon begreep er niets van, ik had geen scheiding in mijn haar en droeg geen witte boordjes en een stropdas. Dat kon toch niet.

Wat betreft ABAL, ik moest drie nota's schrijven voor ik goedkeuring kreeg om de zaak op poten te zetten. HIVOS investeerde 40.000 gulden en leende 60.000. En toen maar kopen en verkopen. Mijn vrouw had voor de Bijenkorf gewerkt met import van artikelen uit Turkije; die ervaring hielp. Alle spullen die ik kocht werden in mijn eigen huis opgeslagen, in de slaapkamer van mijn kinderen. Eerst thee en batiks, maar al spoedig werd het meer. Je had het moeten zien, het werd een puinhoop in die kamer. Grote kisten en dozen, waar je over heen moest stappen. Het ging en gaat nog steeds erg snel. Begin van dit jaar hebben we een nieuw pand gekregen. Het is nu al zo, dat we over uitbreiding van de opslagruimte moeten gaan denken."

— Kun je die snelle ontwikkeling van ABAL verklaren?
„Ik denk dat er vier oorzaken zijn aan te wijzen. De eerste: we stapten wat betreft de ontwikkelingslanden in een gat. Men kocht wel van de bestaande kanalen, maar de groep aan de basis werd niet bereikt. Ten tweede geloof ik dat je via ontwikkelingshulp de mensen wel bewust kunt maken, maar wat dan, daarna? Het is goed als er dan ook iets concreets is. Dan geloof ik — ten derde — dat het ook zo snel groeide omdat we toch wel op een professionele manier bezig waren wat betreft de wijze van importeren en ook om de mensen te pushen wat ze maakten, om dat goed te doen. En dan, er is een goed assortiment. Dat bepaal ik zelf, voor een groot deel ga ik naar de landen toe en leg er de contacten. Voorwaarde is wel dat zo'n land zelf een goed ontwikkelingsbeleid voert. Een land als Tanzania, daar hebben we veel te doen: men is integer en te goeder trouw bezig het land op te bouwen."
Naast Tanzania, doet ABAL „zaken" met onder meer Botswana, Brazilië, India, Bali, Kenya, Indonesië, Libanon, Mexico, Nepal, Pakistan, Nieuw-Guinea, Suriname, Turkije, Ghana, Nigeria en Marokko.
Wie de uitstalling in de winkel van het Huygenspark bekijkt, ruikt en ziet het prachtigste handwerk. Houten en aardewerken beeldjes en serviesgoed, sieraden, poppetjes van sisal, kleurige tekeningen op boombast maskers, tam-tams, batiks, spiegeltjes, tafelkleden, wol, tassen, lappenpoppen en beesten, houten puzzles en ga zo maar door. De prijzen zijn aan de lage kant, zeker wanneer men bedenkt dat dit allemaal handwerk is en de artikelen vergelijkt met de prullaria uit „vreemde" landen die er in verschillende warenhuizen te koop zijn.
Hoewel ABAL een meer spectaculaire ontwikkeling te zien geeft, groeit HIVOS ook gestadig, er komen steeds meer komitees in het land, die zich in een bepaalde plaats of regio bezig houden met het geven van inlichtingen en voorlichting en met fondsenwerving. Ze werken zelfstandig; elk van hen heeft een afgevaardigde in de Raad van Aktie-komitees. Die Raad is weer vertegenwoordigd in het bestuur van HIVOS.

Humanitas, NOVIB en het Humanistisch Verbond zijn constituerende leden.

ntwikkelingshulp HIVOS en ABAL

fdadigheid, eun en stimulans

Maar HIVOS is verder een zelfstandige organisatie met een eigen bestuur.
Dat HIVOS meer en meer bekendheid krijgt blijkt o.a. uit de jaarverslagen. Een vergelijking tussen de jaren 1973 en '74 wijst uit dat de stichting in 1974 zestig procent meer aan giften van het nederlandse publiek ontving.
Men werkt met vele nationale en internationale organisaties op het gebied van ontwikkelingshulp samen. Om enkele te noemen: het Jongeren Vrijwilligers Corps, de SOS-Sahelaktie, de Ned. Stichting voor Geboorteregelingsprojekten in Ontwikkelingslanden, National Development Foundations in Latijns Amerika etc.

De praktijk

In wat voor opzicht kan een organisatie als HIVOS de derde wereld nu steunen? En hóe doet ze dat?

Tussen alle (en het zijn er gelukkig veel) organisaties en instellingen die zich met ontwikkelingshulp bezighouden, neemt HIVOS een bijzondere plaats in omdat zij zich via leningen vooral richt op de zelfwerkzaamheid van de bevolking van ontwikkelingslanden. Men geeft geen liefdadigheid, men steunt en stimuleert. Een voorbeeld uit een folder van HIVOS:

„Ontwikkeling begint meestal met het uitgeven van geld. Bijvoorbeeld voor kunstmest, voor gereedschappen, voor onderwijs of voor verbetering van de watervoorziening. Dit zijn namelijk de investeringen die nodig zijn, wil men hogere opbrengsten krijgen dan die welke door arbeid alleen, kunnen worden verkregen. De meeste mensen in de ontwikkelingslanden zijn afhankelijk van de landbouw. Het grootste aantal van hen is arm; zij leven bij de gratie van voldoende oogst. Willen zij hun levensomstandigheden verbeteren, dan zullen zij over geld moeten kunnen beschikken voor het betalen van de kosten vooraf, voor hun investeringen. Zelf hebben zij dat geld niet, en lenen kunnen zij het niet omdat banken gewend zijn slechts dan geld uit te lenen, als men voldoende bezit heeft dat als garantie kan dienen. Dit is nu een knelpunt in de ontwikkeling van de arme meerderheid in ontwikkelingslanden."

Wat HIVOS nu doet is, optreden als een soort bankinstelling die geen garanties vraagt en bovendien slechts 2½ procent rente berekent, hetzelfde percentage dat particulieren die aan HIVOS geld lenen als hoogste rente kunnen ontvangen.

Wat is er humanistisch?

Zelfwerkzaamheid is een woord dat in dit verhaal al eerder is gevallen. Door niet van het oude liefdadigheidsidee uit te gaan, bevordert HIVOS dit. Het is trouwens een van de punten uit de doelstelling: „bevordering van zelfstandigheid en zelfwerkzaamheid, leidend tot onafhankelijkheid".
Andere punten, waarin u direct kenmerken van de humanistische levensbeschouwing zult herkennen, zijn:

- respekt voor de autochtone kultuur van de bevolking in de ontwikkelingslanden
- voorkeur voor projekten met een niet-doktrinaire achtergrond, vooral gericht op verbetering van de levensomstandigheden van de lokale bevolking;
- samenwerking met autochtone ontwikkelingsorganisaties liefst op koöperatieve grondslag;
- gerichtheid op een ondogmatisch levensperspektief voor enkeling en maatschappij.

Voorbeelden

Talloze voorbeelden kunnen illustreren hoe kleine bedrijfjes van de grond kwamen, koöperaties ontstonden en projecten werden uitgevoerd dankzij HIVOS-leningen bij de start.

Vijftien mexicaanse landarbeiders die om de seizoenarbeid te doorbreken, besloten om zelf grond te kopen. Maar een bank wilde hen niet lenen. Via twee leningen kwam het project van de grond. Hulp is niet meer nodig en de leningen zijn afbetaald.

Een aannemingsbedrijf wilde een onderdeel van haar aktiviteiten afstoten. De vijf meubelmakers van de firma waren, dankzij een lening in staat de betreffende aktiviteiten over te nemen. En zo ontstond een koöperatief bedrijfje waarvan voorlopig vijf gezinnen leven.

In een plaats in Colombia was men ontevreden over het onderwijs, dat vanoudsher door een plaatselijk instituut werd verzorgd. „Overname" was de enige oplossing. Dat deed men, twee extra leerkrachten werden aangetrokken en zelf betaald; voor de anderen wist men gedaan te krijgen dat de overheid hen voortaan salarieert. Beter onderwijs maar ook meer ontspannings-aktiviteiten in bijbehorende lokaliteiten maakt dat men het leven minder uitzichtloos vindt als daarvoor.

In Suriname hebben indiaanse vissers zich op eigen initiatief verenigd in een visserij-koöperatie WOTO (dat is het indiaanse woord voor vis) om sterker te staan tegenover de concurrentie en om boven het bestaans-minimum uit te komen.

Over dit laatste project kunt u meer horen in het radioprogramma van het humanistisch verbond dat op 14 december om 9.30 uur wordt uitgezonden: een reportage, waarin de indiaanse vissers vertellen over de moeilijkheden bij het opzetten van hun visbedrijf.

Wie HIVOS wil steunen met een gift, met een jaarlijkse bijdrage of door middel van een lening, schrijve naar Stichting HIVOS, Huygenspark 37 in Den Haag. Giro: 716000.

Reakties op het ontwerp van Ico van der Willik over „eerbied voor plant en dier" (Humanistisch perspectief)

Geen woorden

Leest het boek eens „Hoeveel zijn er nog over?", een uitgave van Wereld Natuur Fonds/Elsevier. Schrijver Sitwell e.a. Over bedreigde dieren, planten en biotopen! Daar er geen woorden voor te vinden zijn, eindig ik dan ook maar.

Den Haag, T. Gouwetor

Fatalistisch

'k Ben het geheel eens met het artikel, de visie van de heer J. v.d. Willik op pag. 4 van de Humanist. Waar hij in aanvang spreekt van 3 à 4 miljard jaar en even verder over 2 miljoen en over 8000 jaren, zullen zijn getallen wel gebaseerd zijn op restanten en fossielen, dacht ik.
Inderdaad „ongelooflijk lichtzinnig en arrogant zijn we bezig". De oplossing ligt misschien in 't opschrift „Zorgvuldige omgang met en eerbied voor de wereld van plant en dier; mede opdat het natuurlijk evenwicht niet wordt verstoord". Maar zijn fatalistische woorden dat er „geen enkele reden is om te stellen dat wat wij zelf als individu doen, een ander niet zal of mag doen", doet mij . . . fatalistisch . . . zijn.
Maar zijn waarschuwing is terecht en alweer („uit puur zelfbehoud") verwijs ik naar 't opschrift . . .

Nijmegen, J. Bulten

Uitwerking soms onvoldoende

Met de grote lijn van het concept van I. v.d. Willik over onze houding t.a.v. de natuur kan ik volledig instemmen. De uitwerking is echter op een aantal punten onvoldoende doordacht en te ongenuanceerd.

Twee vrij onschuldige voorbeelden ervan: de aangewezen tegenstelling tussen de wijzen, waarop „wij" omgaan met oude gebouwen en met dieren en planten is onjuist. De bescherming van monumenten en die van natuurmonumenten kregen (in Nederland) vrij vroeg na elkaar voet aan de grond en de staatszorg voor monumenten en voor natuurmonumenten is goed in evenwicht.
Op blz. 4 3e kolom onderaan worden plant en dier te ongemotiveerd op een lijn gesteld. Wel zijn de voorbeelden beperkt tot dieren, maar als geheel genomen wekt de passage de indruk dat ook het bereiken van optimale oogsten wordt afgekeurd.
Ernstiger is mijn bezwaar tegen blz. 5, 2e kolom.
De uitval tegen „het voetstuk" waarop de mens zich zou plaatsen, is onnodig en de strekking dat de mens niets meer is dan een dier is gevaarlijk en onhumanistisch; zij is bovendien in strijd met de oproep tot verantwoordelijk handelen, die het concept kenmerkt. Waarom niet — met erkennen van het kwalitatieve verschil tussen mens en dier — de nadruk gelegd op de omkering der verhoudingen door de kwantiteiten. In abstracto gaat een mens vóór een dier, maar bij 4 miljard mensen tegen enkele duizenden (of honderden) tijgers krijgt het voortbestaan van de tijger prioriteit boven directe menselijke belangen.
Onder de kop integratie is de aanhef goed, maar kan in de aanhef van de 2e alinea het voetstuk e.a. weer beter wegblijven („Wordt het geen hoog tijd, dat wij de draden weer oppakken die enz."). Even later kan ook de zinsnede „onze kunstmatigheid gaan afleggen" beter achterwege blijven; het is de mens onmogelijk, zijn culturele kunstmatigheid af te leggen en als natuurwezen te gaan leven.

Den Haag, J. P. Mazure

Pessimisme en realiteit

Afgezien van een handjevol domme idealisten (sorry, ik bedoel bewust denkende minderheden) is de hele problematiek voor kennisgeving aangenomen en dus vergeten, zo het ooit werkelijk massaal is doorgedrongen. Pessimisme? Nee hoor, gewoon realiteit . . .
Als we een generatie vooruit denken slaat ons de schrik om het hart, zegt v.d. Willik in hetzelfde artikel. Welke „we"? Slechts de hierboven genoemde groepen idealisten. Gelukkig is hun invloed niet geheel te verwaarlozen, maar dat zij iets meer zouden kunnen doen dan enig uitstel van executie valt sterk te betwijfelen.
. . .Verarming, want dat betekent, „het in balans brengen van het geheel" zal slechts worden geaccepteerd (d.w.z. moeten worden geaccepteerd) als de wal het schip heeft gekeerd.
. . . En toch zal er wat moeten gebeuren, zelfs nadat het schip door de wal gekeerd is. De vraag is alleen of welke maatregel dan ook enig effekt heeft als deze niet door een groot gedeelte van de wereld wordt geaccepteerd en uitgevoerd. Een echte wereldwijze beslissing, elke wereldwijde beslissing, is uitgesloten. We zijn toch autonoom en niemand heeft ons te vertellen hoe we het doen moeten.
Verstoring van het natuurlijke evenwicht, het einde van de natuurlijke hulpbronnen, armoede en ellende op 2/3 van de wereld, het is allemaal terug te brengen tot een verkeerd beheer van deze wereld . . . 6½ miljard mensen in het jaar 2000, is dat misschien zo'n fout? Ligt hier de hoofdzaak van de discrepantie tussen plant en dier en het natuurlijk evenwicht? . . .
Wat we doen is met „belachelijk korte termijn oplossinkjes" de zaak van kwaad tot erger brengen, d.w.z. het einde versnellen, een soort onbewuste euthanasie op de mensheid plegen. Geen leuk verhaal, maar zolang niemand op zeer korte termijn met een echte oplossing komt wel reëel. Want zoals v.d. Willik zegt „de eigenlijke problemen blijven onopgelost en worden steeds groter". Wat of wie houdt de mensheid dan tegen zichzelf te vernietigen?
U soms?

Oranjewoud, J. G. de Jong

Kanttekening

Het concept van de toelichting van de hand van de heer van der Willik, is m.i. bijzonder goed, zowel wat de inhoud als wat de formulering betreft. Ik veroorloof mij één kanttekening. Er staat o.a.: „Met . . een oud gebouw gaan we (terecht) zeer zorgvuldig om".
Vaak is dat (gelukkig) waar, heel vaak ook niet. De schrijver raakt aan een puntje van een geweldige problematiek . . . Wij hebben niet zo veel reden om ons, wat de (oude en andere) gebouwen betreft, op de borst te kloppen.
„Lichtzinnig en arrogant" zijn wij helaas niet alleen ten aanzien van dieren en planten. Mag ik dit „kleine" facet in de aandacht van de opsteller van het voortreffelijke concept aanbevelen?

Sint Johannesga, Jan Korf
oud-hfddirect. Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Radio & TV

Radio

Zondag 7 december 1975, 9.30-10.00 uur, Hilversum II. Aktualiteiten vanuit Humanistisch oogpunt. Samenstelling: Casper Vogel en Rina Spigt. Presentatie: Karel van de Graaf.

Zondag 14 december 1975, 9.30-10.00 uur, Hilversum II. WOTO - Indiaans voor „vis". Een reportage uit Suriname waar Indianen samen werken voor een beter bestaan. Een ontwikkelingsprojekt dat wordt gesteund door nederlandse humanisten.
Samenstelling Jetske Mijs.

Zondag 21 december 1975, 9.30-10.00 uur, Hilversum II. Humanisme in New York. De grote „familie" van Matthew Spetter. Samenstelling: Jetske Mijs.

T.V.

Zondag 7 december 1975: „Gijzelingen", een gesprek tussen P. Spigt en K. v. d. Graaf.

Vrijgezel wordt zeldzaam

Er trouwen tegenwoordig veel meer mensen dan een halve eeuw geleden. Het percentage vrijgezellen (mannen en vrouwen) is in die 50 jaar met meer dan 15 procent teruggelopen. Een eeuw geleden was één op de vijf mensen tussen 30 en 50 jaar ongehuwd; tegenwoordig is dat één op de tien.
Zijn we trouwlustiger geworden?
„De oorzaak van die sterk toegenomen trouwlust moet vooral worden gezocht in de verbeterde ekonomische situatie," zegt ir. Wout Douma, gezinssocioloog van de Landbouwhogeschool in Wageningen. „Er wordt niet alleen méér, maar ook jonger getrouwd. De gemiddelde leeftijd van bruid en bruidegom daalt nog steeds.
Rond de tweede wereldoorlog was de bruidegom ruim 28 jaar nu ruim 25 jaar. De leeftijd van de bruid daalde in die tijd van gemiddeld bijna 26 jaar tot onder de 23 jaar. In Amerika is deze daling pas tot stilstand gekomen bij (gemiddeld) 22 jaar voor de jongens en 20 jaar voor de meisjes".
We kunnen dus nog even zakken.

uit Viva

Epidemie vanuit miljoenensteden

NAIROBI (Reuter) — Tenzij spoedig actie wordt ondernomen, dreigt binnen tien jaar een wereldomvattende epidemie van besmettelijke ziekten. Dat zou beginnen met de ineenstorting van een stedelijke samenleving zoals Calcutta, Bombay, Lagos of Sao Paulo. Deze waarschuwing gaf Maurice Strong, directeur van het VN milieuprogramma UNEP, in zijn hoofdkwartier in Nairobi.
Zulke steden kunnen eenvoudig niet doorgaan met groeien op de onmatige manier waarop ze dat nu doen. Er zijn al grote steden, aldus Strong, waar centrale diensten als riolering en watervoorziening de groei maar op het nippertje bijhouden. Er hoeft niet zo'n heel grote natuurramp bij te komen — een overstroming, of de instorting van het bestuursapparaat — om een catastrofe teweeg te brengen.„Besmet water zou een wereldomvattende epidemie op gang kunnen brengen. Het zou mij persoonlijk verbazen als we de komende tien jaar door zouden komen zonder een dergelijke ramp mee te maken".
Het aantal steden met meer dan een miljoen inwoners zou volgens Strong de komende 25 jaar met 300 toenemen. Er zouden dan in de ontwikkelingslanden tien steden zijn met elk meer dan tien miljoen inwoners. En krottenwijken breiden zich driemaal zo snel uit als sociaal meer aanvaardbare buurten.

Trouw 4-6-1975

Kerstkaart voor „ongelovigen"

In de engelse „Humanist" stond een advertentie waarin werd vermeld dat er weer „heretic" kerstkaarten besteld konden worden. Omdat we in Nederland voor zover ik weet nog geen „humanistische" kerstkaarten kennen, bestelde ik uit nieuwsgierigheid één serie. Het bleken spotprentjes te zijn, enigszins amateuristisch getekend maar de meesten wel aardig van idee (zie afbeelding). De dubbele kaarten zijn binnen blanco en worden met enveloppes geleverd. Om te bestellen in Engeland vrij prijzig. Maar misschien een idee voor een van de tekenaars onder onze humanisten? Inzendingen worden met spanning tegemoet gezien!

DE TERUGGEWEZEN GAVE

Ida G. M. Gerhardt

't Was winter en al schemerig in de stad
Ik wilde het Janskerkhof over gaan,
eigenlijk om bij Anne Frank te leggen
een bosje bloemen dat ik bij mij had.
Ik had ze al van het papier ontdaan,
maar week terug. Het beeldje op het plein
in deze schemering leefde en zag mij aan
en stille lippen wilden mij iets zeggen,
terwijl ik onbeweeglijk bleef staan.
Niets stoorde dit ontijdelijk samenzijn.
Tot hoorbaar werd haar woordenloos vermaan,
zij, een Joods kind dat weet van eeuwen heeft:
„Gij waart daarbij. Ook nu zij niet meer leeft."

Ida Gerhardt, de oudste van drie dichtende zusters, lerares klassieke talen, behoort bij geen der moderne stromingen.
Zij schrijft klassieke verzen, intens van zeggingskracht die meestal gaan over de grootste thema's: liefde, dood, eenzaamheid, natuur. Bovenstaand gedicht uit de bundel „De slechtvalk", 1966.

Anarchie in actie

Anarchie is een term die nog steeds door velen verkeerd wordt gehanteerd. Men duidt op negativiteit, destructie, geweld en nihilisme. In een radio-uitzending van het h.v. werd dit misverstand al eens eerder geconstateerd. Dr. A. L. Constandse gaf toen een heldere, boeiende uiteenzetting over de geschiedenis van het anarchisme. Er is van zijn hand ook een boek verschenen in 1969: Anarchisme van de daad (Kruseman, Den Haag).
Onlangs is bij de Nederlandse Boekhandel een ander boek over Anarchie verschenen. Het is een vertaling van het engelse werk van Colin Ward: „Anarchy in action", verschenen in 1973.
Colin Ward was van 1947 tot 1960 een van de uitgevers van het anarchistische weekblad Freedom en later een tiental jaren uitgever van het maandblad Anarchy.
In dit boek betoogt hij dat een anarchistische maatschappij, een maatschappij die zichzelf organiseert zonder autoriteit, altijd bestaan heeft en zal bestaan, bedolven wellicht onder het gewicht van de staat en zijn bureaucratie.
Anarchisme ziet de auteur als een manier van menselijke organisatie. Hij demystifieert in dit boek de Heilige Koeien van onze tijd, de Groot-Industrie, het Modern Management, het Leiderschap etc. Tegenover de „orde" die overal ter wereld aan de macht is, stelt hij het anarchisme als volwaardige, respectabele theorie.

Ter sprake komen onder meer de volgende onderwerpen: Anarchie en de Staat, de theorie van de spontane orde, de ontbinding van het leiderschap, geen scholen meer, hoe ver durf je af te wijken?
Een boeiend boek. Prijs *f* 22,50 „Anarchie in aktie" door Colin Ward. Uitg: De Ned. Boekhandel, Kapellen (België)

J. M.

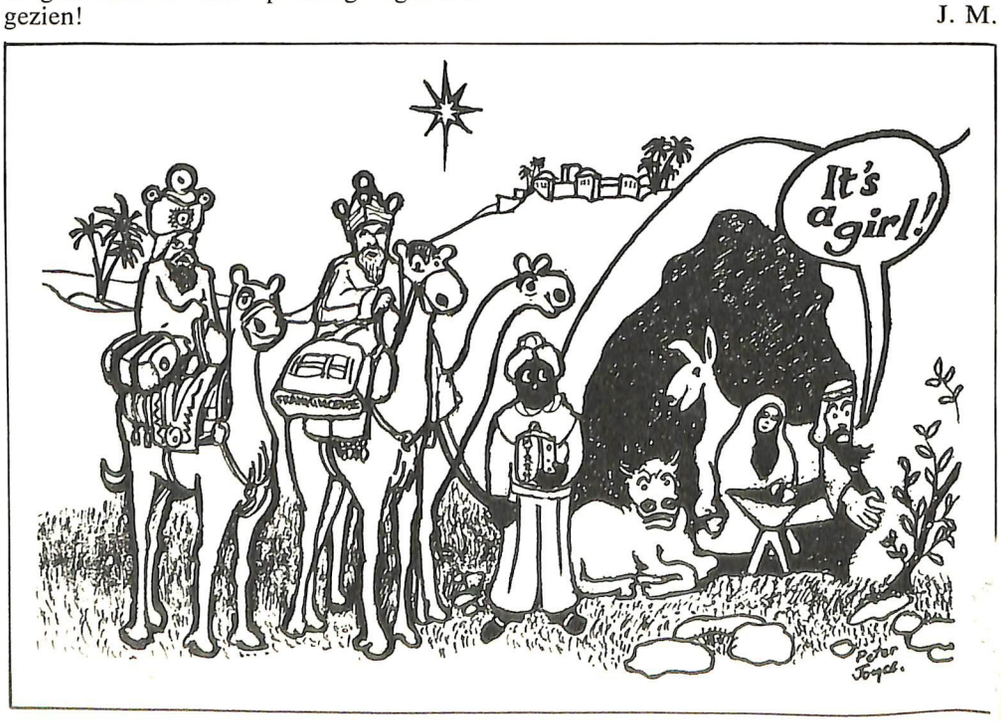

Humanist

30-23
Tweewekelijkse uitgave van
het Humanistisch Verbond
Postbus 114, Utrecht
Tel. (030) 31 81 45
15 december 1975

Bezwaren tegen de astrologie

(een verklaring van 186 wetenschapsmensen — gepubliceerd in het amerikaanse blad The The Humanist — sept./okt. 1975)

Beoefenaren van de wetenschap die zich op een aantal verschillende terreinen bewegen, beginnen zich zorgen te maken over het feit dat in veel delen van de wereld de astrologie op groeiende schaal ingang vindt. Wij, ondergetekenden — beoefenaren van de wetenschap der astronomie, astrofysie en zij die op andere terreinen werkzaam zijn — willen het publiek waarschuwen tegen het onvoorwaardelijk geloof hechten aan de voorspellingen en adviezen, door astrologen gegeven, zowel in de privésfeer als in openbare bijeenkomsten. Degenen die willen geloven in astrologie moeten wel beseffen dat de op grond van de astrologie gedane uitspraken op geen enkele wetenschappelijke grondslag berusten.

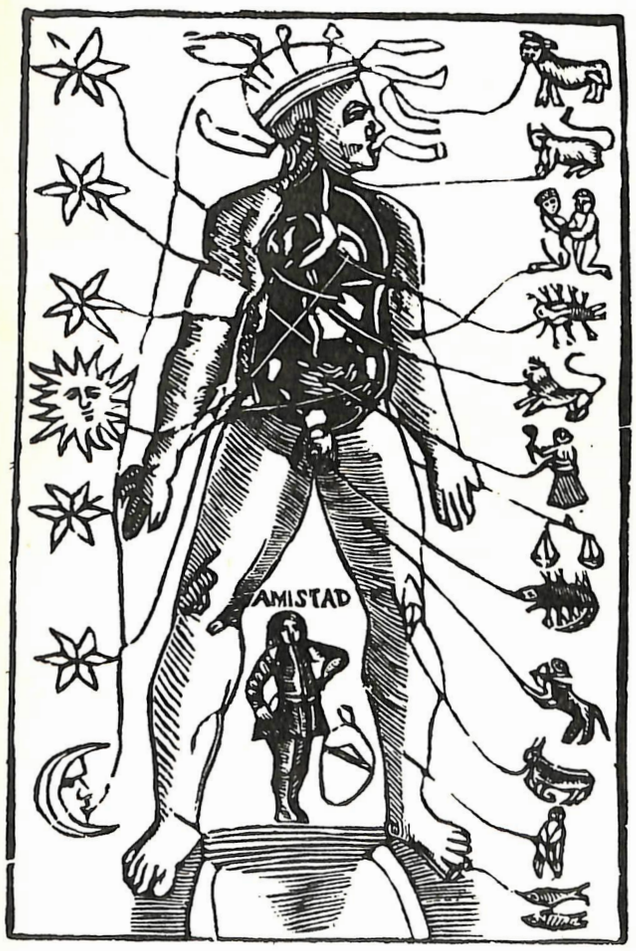

In de oudheid geloofden de mensen in de voorspellingen en raadgevingen van astrologen, omdat de astrologie onverbrekelijk deel uitmaakte van hun wereldvisie. Ze beschouwden de hemellichamen als verblijfplaatsen of voortekens van de goden en dus als nauw betrokken bij de gebeurtenissen hier op aarde; ze hadden geen idee van de enorme afstanden tussen de planeten en sterren en de aarde. Nu men in staat is deze afstanden te berekenen en dit ook heeft gedaan, kunnen we begrijpen hoe oneindig klein de zwaartekracht en andere invloeden zijn die door de verre planeten en de nog veel verder van ons afstaande sterren worden uitgeoefend. Het is doodeenvoudig een vergissing om je voor te stellen dat de krachten die sterren en planeten uitoefenen op het ogenblik van de geboorte op enigerlei wijze beslissend kunnen zijn voor onze toekomst.

Evenmin is het waar, dat door de positie van ver verwijderde hemellichamen bepaalde dagen of perioden gunstiger zijn voor een bepaald soort verrichtingen, of dat het teken waaronder iemand geboren is bepalend zou zijn voor de vraag of iemand al dan niet in staat is tot het aangaan van intermenselijke relaties.

Waarom geloven mensen in astrologie? In deze onzekere tijden zoeken velen bij het nemen van hun beslissingen hun toevlucht tot iets waardoor ze zich kunnen laten leiden. Ze geloven maar al te graag in een van tevoren door astrale krachten bepaalde levensloop, waarop zijzelf geen enkele invloed kunnen uitoefenen. We worden echter allen geconfronteerd met de wereld en moeten beseffen dat onze toekomst in onszelf besloten ligt en niet in de sterren.

In deze tijd van alom verbreide informatie en voortschrijdende ontwikkeling, zou men denken dat het niet meer nodig was om geloofsleren die gebaseerd zijn op magie en bijgeloof, van hun franje te ontdoen. Toch vindt de astrologie over de hele linie ingang in de moderne maatschappij. In het bijzonder baart ons zorgen de kritiekloze verspreiding van astrologische kaarten, voorspellingen en horoscopen door de media en door op ander gebied alleszins gerespecteerde uitgevers van nieuwsbladen, magazins en boeken. Dit kan het groeiend gebrek aan werkelijkheidszin en inzicht alleen maar in de hand werken. Wij zijn van mening dat de tijd is aangebroken dat we de aanmatigende beweringen van astrologische charlatans onomwonden aan de kaak moeten stellen. Blijkbaar moeten we aannemen dat die personen die in de astrologie blijven geloven, dit doen, ondanks het feit dat er voor dat geloof geen wetenschappelijk bewijs bestaat en dat er in feite zelfs sterke aanwijzingen zijn voor het tegendeel.

(zie verder pag. 4 en 5)